

מעמד הר גריזים והר עיבל

ר' עזריה ברוך

אפתח בסיפור שהביא אותי לעסוק בנושא. כשהייתי ילד, אבי היה לוקח אותנו לטיולים רבים במקומות היסטוריים. אחד המקומות בהם טיילנו היה הר גריזים. כבר אז החל המקום להעסיק ולעניין אותי ובעקבות זאת החלטתי לכתוב עליו מאמר תורני.

הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל מופיע בתורה¹:

"והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד. וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך. והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד. ובנית שם מזבח לה' אלהיך מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלהיך והעלית עליו עולת לה' אלהיך. וזבחת שלמים ואכלת שם ושמת לפני ה' אלהיך. וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב".

תיאור התרחשות המעמד בפועל מופיע בספר יהושע²:

"אז יבנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל. כאשר צוה משה עבד ה' את בני ישראל ככתוב בספר תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל ויעלו עליו עלות לה' ויזבחו שלמים. ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל. וכל ישראל וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה. ואחרי כן קרא את כל דברי התורה הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה. לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף והגר ההלך בקרבם".

אחרי שהבאנו את המקורות העיקריים נשאל את השאלות הבאות:

- למה התקיים המעמד דווקא בהר גריזים ובהר עיבל?
- כיצד הגיעו בני ישראל ביום אחד מעבר הירדן לשכם?
- לשם מה נחוץ מעמד זה, הרי היה מעמד הר סיני?

¹ דברים כז, ב-ח.

² ח, ל-לה.

- ד. מה בדיוק כתבו על שנים עשר האבנים, למה וכיצד?
ה. היכן עמד שבת לוי?

א. למה התקיים המעמד דווקא בהר גריזים ובהר עיבל?

כתוב בפרשת לך לך³:

”ויעבר אברים בארץ עד מקום שכס עד אלון מורה והכנעני אז בארץ”.

אומר רש”י על הפסוק:

”אלון מורה - הוא שכס, הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל שבועת התורה”.

אלא שקשה על רש”י: הרי שכס כבר הוזכרה בפסוק בנפרד?

מתרץ שפתי חכמים:

”דקשה לרש”י הא כתיב עד מקום שכס עד אלון מורה וכיון דשכס הוא, למה קראו אלון מורה? ומפרש הראוהו הר גריזים והר עיבל ושם כתב אלון מורה בפרשת ראה (דברים יא, ל), ששם קבלו וכו’, כי אלון לשון אלה (פירוש שבועה), ומורה, לשון הוראה וזהו תורה”.

שפתי חכמים הבין שאברהם הגיע לשכס. אלון=שבועה ומורה=הוראה ששם יקבלו את התורה.

מהפסוק נלמד שאברהם לא התחיל את מסעו בארץ בשכס, אלא ”ויעבר אברים בארץ”, ורק לאחר מכן ”עד מקום שכס”, שם מביטיח לו הקב”ה את הארץ ואברהם בונה מזבח לה’.

”מעשה אבות סימן לבנים”⁴ כפי שכתב הרמב”ן⁵:

”ויעבר אברים בארץ עד מקום שכס - אומר לך כלל תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב, והוא ענין גדול, הזכירוהו רבותינו בדרך קצרה, ואמרו (תנחומא ט) כל מה שאירע לאבות סימן לבנים, ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם

³ בראשית יב, ו.

⁴ מהרש”א ע”ז ח ע”ב.

⁵ בראשית שם.

כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא ההבדל לנביא משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעו".

אומר הרמב"ן שכל דבר שקרה לאבותינו בא ללמד על העתיד, ואם נחבר את שפתי חכמים והרמב"ן, נלמד מאברהם שהגיע לשכם בכניסתו לארץ שכניסת ישראל לארץ מתחילה משכם, כמצווה בספר דברים⁶:

"והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל. הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש בארץ הכנעני הישב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מרה".

כתוב במסכת סוטה⁷:

"ברכות וקללות כיצד?

כיון שעברו ישראל את הירדן, ובאו אל הר גריזים ואל הר עיבל שבשומרון שבצד שכם שאצל אלוני מורה, שנאמר: 'הלא המה בעבר הירדן וגו', ולהלן הוא אומר: 'ויעברו אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה', מה אלון מורה האמור להלן - שכם, אף אלון מורה האמור כאן - שכם".

עדיין צריך להבין למה דווקא שכם נבחרה להיות המקום בו הבטיח הקב"ה לאברהם את הארץ. מהו כוחה של שכם?

א. בשכם נוקמים שמעון ולוי את חרפת אונס אחותם תוך סיכון נפשם. במעשה ניתן לראות הערבות הדדית של שמעון ולוי כלפי דינה אחותם⁸:

"ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר. ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב ויקחו את דינה מבית שכם ויצאו".

ב. מכירת יוסף גם היא התרחשה בשכם⁹:

"ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני. ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה".

⁶ יא, כט-ל.

⁷ לב ע"א.

⁸ בראשית לד, כה-כו.

⁹ שם לז, יג-יד.

ממכירת יוסף אנו רואים שבשכם (ליתר דיוק, בדותן אשר מצפון לשכם) מופיע כוח המקום גם לכיוון השלילי, לכיוון של פירוד. מכאן החלה גלות מצרים.

ג. בסוף ספר יהושע מקבץ יהושע את כל עם ישראל לשכם על מנת לקרבים להי¹⁰:

"ויאמר העם אל יהושע לא כי את ה' נעבד. ויאמר יהושע אל העם עדים אתם בכם כי אתם בחרתם לכם את ה' לעבד אותו ויאמרו עדים. ועתה הסירו את אלהי הנכר אשר בקרבכם והטו את לבבכם אל ה' אלהי ישראל ויאמרו העם אל יהושע את ה' אלהינו נעבד ובקולו נשמע. ויכרת יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם".

ד. חלוקת המלוכה החלה בשכם¹¹:

"וילך רחבעם שכם כי שכם בא כל ישראל להמליך אתו. ויהי כשמע ירבעם בן נבט והוא עודנו במצרים אשר ברח מפני המלך שלמה וישב ירבעם במצרים".

אם כן, לכל אורך ההיסטוריה, נראה כוחה של שכם בתור המקום שראוי לאיחוד בעם או חלילה להפך.

ב. כיצד הגיעו בני ישראל ביום אחד מעבר הירדן לשכם?

נחלקו בירושלמי¹² רבי יהודה ורבי אלעזר היכן יש לזהות את מקומם של הר גריזים והר עיבל:

"הלא המה בעבר הירדן מן הירדן ולהלן. 'אחרי דרך מבוא השמש' מקום שהחמה זורחת. 'בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה' זה הר גריזים והר עיבל שבין הכותים דברי רבי יהודה. רבי אליעזר אומר: אין זה הר גריזים והר עיבל של כותים שנאמר: 'הלא המה בעבר הירדן מן הירדן ולהלן. 'אחרי דרך מבוא השמש'. מקום שהחמה שוקעת. 'בארץ הכנעני אילו בין החוי. 'היושב בערבה' אילו בין ההרים. 'מול הגלגל' אין כאן גלגל אצל אלוני מורה. אין כאן אלוני מורה. מה מקיים ר' אלעזר הר גריזים והר עיבל? שתי גבשושיות עשו וקראו זה הר גריזים וזה הר עיבל. על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום. על דעתיה דרבי אלעזר לא זזו ממקומן".

רבי יהודה סבור שהר גריזים והר עיבל נמצאים ליד שכם, ומסביר כך את הפסוק: "הלא המה בעבר הירדן" - משמע מעבר הירדן ואילך, דהיינו במערבו, הרחק ממנו; "אחרי דרך

¹⁰ יהושע כד, כא-כה.

¹¹ מלכים א יב, א-ב.

¹² סוטה פ"ז ה"ג ובבבלי לג ע"ב.

מבוא השמש" - היינו מקום שהשמש זורחת, דהיינו המזרח, לכן "בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש" הכוונה הרחק מצד מזרח ונמצא שאין הר גריזים והר עיבל צמודים לירדן אלא רחוקים ממנו ממערב.

רבי אליעזר מסביר שהפסוק "הלא המה בעבר הירדן" כוונתו סמוך לירדן בעברו השני. שיטתו של ר"א קשה: כיצד החליטו בניי ששתי גבשושיות הן המקום אליו נצטוו להגיע? נראה שרבי אליעזר בא ללמד רעיון עמוק: לעם ישראל יש כוח להחיל על דבר מסוים – "שם". כאשר העם החליט וקבע שזה הר עיבל וזה הר גריזים, שתי גבשושיות אלו נהפכו להיות באמת הר גריזים והר עיבל!

דעה שלישית היא דעתו של רבי ישמעאל¹³:

"והיה ביום אשר תעברו את הירדן רבי ישמעאל אומר: לא נאמרו ברכות וקללות אלא לאחר י"ד שנה, שבע שכבשו ושבע שחלקו. התיב רבי חנינא קומי ר' יסא: והכתיב 'והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים'? אבנים הקימו מיד, ברכות וקללות אחר י"ד שנה נאמרו".

שתי קושיות יש לשאול על רבי ישמעאל:

1. כתוב שביום שיעברו את הירדן יבנו מזבח, והרי רבי ישמעאל אומר שהיה הפרש של ארבע עשרה שנים ביניהם? תירוץ: ביום שעברו את הירדן בנו מזבח, אבל המעמד עצמו של הברכה והקללה בנוכחות כל העם, קרה אחרי ארבעה עשרה שנה.

2. רבי ישמעאל אומר שמיד כשעברו את הירדן בנו מזבח, אז אם כך למה ספר יהושע לא נפתח בסיפור בניית המזבח אחרי שעברו את הירדן? וצ"ע.

ג. לשם מה נחוץ מעמד זה, הרי היה מעמד הר סיני?

ראשית נעמוד על ההבדלים בין המעמדות:

א. במעמד הר סיני הקולות היו מפי הקב"ה, ואילו בהר גריזים הלוויים הכריזו והעם ענה אמן.

ב. בהר סיני העם עמד למטה, ואילו בהר גריזים העם עמד למעלה.

ג. בהר סיני התורה ניתנה מלמעלה כלפי מטה, ואילו בהר גריזים התורה ניתנה מלמטה כלפי מעלה.

¹³ ילקוט שמעוני כי תבוא רמז תתקלח.

ד. בהר סיני היה צורך בטהרה ובהר גריזים לא היה צורך בטהרה.

ה. בהר סיני התורה ניתנה בעברית בלבד ובהר גריזים כתבו את התורה בשבעים לשון.

ו. בהר סיני נמסרו עשרת הדברות ובהר גריזים ישנן ברכות וקללות רבות כאשר כל אחת מהן כפולה: שכר על העשייה והקיום וקללה על אי העשייה ואי הקיום.

מעמד הר סיני הוא מעמד רוחני יותר ללא השלכות של הקמת מדינה על כל המשתמע מכך, דהיינו: עם ישראל שיצא ממצרים והיה במ"ט שערי טומאה, הגיע במעמד הר סיני למצב רוחני גבוה ביותר.

לעומת זאת, בהר גריזים מתקיים מעמד המכין את הפיכת לעם המקום מדינה בארץ חומרית ככל הגויים. כאשר ישראל הופכים לאומה בין האומות עליהם לבאר את התורה גם להם ולכן היא נכתת בשבעים לשון.

לכן, בהר סיני הקב"ה מדבר, ואילו במעמד הר גריזים מופיעה התורה בצורה יותר מעשית. לכן גם לא נדרשה טהרה. הקב"ה דבר אל עם ישראל, לכן העם היה למטה, ואילו במעמד הר גריזים במעמד היותר גשמי העם עומד למעלה.

במעמד הר סיני התורה הגיעה מלמעלה למטה ואילו במעמד הר גריזים התורה הגיעה מהלויים, מפי אדם, לכן הגיעה מלמטה.

בהר סיני בני ישראל עדיין במדבר תלויים בקב"ה; במן, בבאר ובכל דבר. בארץ הכול תלוי במעשינו; אם נלך בדרך ה' - "ונתתי מטר ארצכם בעתו..." ואם לא - "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה..."

לסיכום, מעמד הר גריזים נועד להעניק לעמ"י תורה היורדת לעולם המעשה החומרי ומופיעה בתוכו לכל העמים מתוך מלכות ישראל.

נשים לב לדבר נוסף. בספר שמות¹⁴ מבואר שהקב"ה מדבר עם משה מהכפורת אשר על ארון העדות:

"ונתת את הכפרת על הארץ מלמעלה ואל הארץ תתן את העדת אשר אתן אליך. ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל".

לעומת זאת, בהמשך נראה¹⁵ שהקב"ה דיבר עם משה ממקום המזבח:

¹⁴ כה, כא-כב.

¹⁵ שם כט, מא-מב. עיין רש"י במקום.

”עלת תמיד לדתיתכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם”.

אם כן, משני מקומות דיבר הקב"ה עם משה: הארון בו שכנו הלוחות והמזבח החיצון. הציווי האלוקי לקחת שתים עשרה אבנים, לכתוב עליהם את התורה ולבנות מהן מזבח מחבר בין שני המקומות - התורה שבארון והמזבח!

יש להעיר, שגם במקומות נוספים נדרשו מעשים סמליים כנגד י"ב השבטים.

במעשה אליהו בהר הכרמל¹⁶:

”ויאמר אליהו לכל העם גשו אלי ויגשו כל העם אליו וירפא את מזבח ה' ההרוס. ויקח אליהו שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך”.

בברית גבעון אבנר ויואב נלחמים באמצעות שנים עשר לוחמים מכל צד¹⁷:

”ויאמר אבנר אל יואב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו ויאמר יואב יקמו. ויקמו ויעברו במספר שנים עשר לבנימן ולאיש בשת בן שאול ושנים עשר מעבדי דוד”.

כל אחד יצא עם שנים עשר לוחמים, כביכול, ברצונו לומר: ”אני עם ישראל!”.

ד. מה בדיוק כתבו על שנים עשר האבנים, למה וכיצד?

נחלקו ראשונים מה בדיוק נכתב על האבנים.

כתב אבן עזרא¹⁸:

”שמור את כל המצוה' - ומה היא? והקמות לך אבנים גדולות. להכיל התורה. ויאמר הגאון ז"ל, כי כתוב עליהם מספר המצות, כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות, ויפה אמר”.

¹⁶ מלכים א יח, ל-לא.

¹⁷ שמואל ב ב, יד-טו.

¹⁸ דברים כז, א.

לעומתו כתב רמב"ן¹⁹:

"וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת" - אמר ר"א בשם הגאון, שכתבו עליהם מנין המצות כמו הכתובות בהלכות גדולות כעין אזהרות, וטעם "באר היטב" (פס' ח), הכתיבה. ורבותינו אמרו (סוטה לב, א), בשבעים לשון.

ומצינו בספר תאגי, שהיתה כל התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל בתאגיה וזיוניה, ומשם נעתקו התאגין בכל התורה. ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד, או שהיה ממעשה הנסים".

הרמב"ן מביא בשם ספר תאגי שעל האבנים נכתבה כל התורה.

במסכת סוטה²⁰ דנה הגמרא בשאלה כיצד נכתבה התורה על האבנים:

"ת"ר: כיצד כתבו ישראל את התורה? רבי יהודה אומר: על גבי אבנים כתובה, שנאמר: 'וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת' וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד. אמר לו רבי שמעון: לדברך, היאך למדו אומות של אותו הזמן תורה? אמר לו: בינה יתירה נתן בהם הקדוש ברוך הוא, ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה, ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו. ר' שמעון אומר: על גבי סיד כתובה, וכתבו להן למטה: 'למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל' וגו', הא למדת, שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן".

אם כן, לשיטת רבי יהודה כתבו את התורה על האבנים ולאחר מכן סדו אותן בסיד ולשיטת רבי שמעון סדו את האבנים בסיד, ולאחר מכן כתבו את התורה על הסיד.

לשיטת ר' יהודה, נשאלת השאלה כיצד ניתן היה לקרוא את הכתוב²¹:

"וסבר רבי יהודה שכתבו התורה על האבנים ועל האבנים נתנו הסיד, כי ראוי שיהיה כך לפי ענין האומות אל התורה, כי אין התורה כל כך בנגלה להם, רק כאלו היה הדבר הזה בכוח ולא בפעל, לכך התורה על האבנים והסיד הוא הקליפה הוא על התורה עד שלא היה רק בכוח ולא בפעל הנגלה. ולכך מקשה האיך למדו את התורה?"

ומתרץ בינה יתירה נתן הקדוש ברוך הוא באומות, ודבר זה ענין נפלא, כי יש לאומות בינה יתירה עד שהם מקלפים הסיד ואז אפשר להם ללמוד תורה, והבן מה שאמר בינה יתירה נתן השם יתברך להם, ולא אמר חכמה יתירה נתן השם יתברך להם, לומר כי מדרגות האומות להבין דבר מתוך דבר, ולכך אף על גב

¹⁹ שם ג.

²⁰ לה ע"ב.

²¹ חידושי אגודת למהר"ל שם.

שהוא מכוסה בסיד והקליפה עליו, מתוך בינה יתירה שנתן השם יתברך להם הם יכולים לקפל הסיד. ולדעת רבי יהודה יש לאומות צירוף אל התורה מכוח בינה יתירה, ואין זה דבר בגלוי רק תחת הסיד והיא מכוסה תחת הקליפה, ומאחר שאינם לומדים ויש להם בינה יתירה הם יורדים לבאר שחת, שהרי הם מתנגדים אל התורה כאשר אין רוצים בתורה.

ולדעת רבי שמעון אין הדבר כך, אבל יש לאומות קירוב אל התורה בנגלה ומצד עצמם ולא מצד [הבינה] ולכך היו כותבין התורה על הסיד, ולכך כתבו להם למטה 'למען אשר לא ילמדו אתכם ככל התועבת', דכיון שכתבו התורה על הסיד, מורה שיש לאומות צירוף אל התורה, ואם חוזרים מקבלים אותם. ולפיכך דרש 'והיו עמים משרפות סיד' על עסקי סיד, פירוש כי הסיד שהוא על האבן מבחוץ, הוא שריפת האומות, כי במדריגה זאת נרשמת ונכתבת מדריגות ישראל היא התורה, שממנו מתחייב שריפת האומות אשר לא קבלו התורה, ולרבי יהודה 'והיו עמים משרפות סיד' שהאומות הם כמו סיד וכל הדברים הם עמוקים מאוד".

הסביר הרב אביהוד שוורץ²²:

"שתכלית כל כתיבת התורה היא כדי שבני ישראל בשבתם בארצם ישמשו אור לגויים. אילו התורה נכתבת באופן נגלה, הרי שהגויים יכולים ללמוד אותה בעצמם. אך זו אינה המטרה! המטרה היא שבני ישראל, המקיימים את התורה במעשיהם ובאורחותיהם, הם שישמשו אור לגויים. מכל קצווי תבל יבקשו לראות את ה"נוסחה" שעל פיה פועלת אומה מופלאה זו, אך ישיבו להם: הנוסחה קיימת, ואולם היא מוצנעת מתחת לסיד. אם רצונך לתהות על קנקנה של 'נוסחה' זו – הבט בבני ישראל עצמם, בדרכיהם המתוקנות ובמנהגייהם הנאותים, וכך תזכה להתחבר לאותה קדושה, שכל אחד ואחת מבאי עולם כה משתוקק אליה".

²² באתר "תורת הר עציון" <https://www.etzion.org.il/he/talmud/seder-nashim/massekhet-sota/%D7%A1%D7%95%D7%98%D7%94-%D7%93%D7%A3-%D7%9C%D7%94-%D7%9B%D7%AA%D7%99%D7%91%D7%AA-%D7%94%D7%AA%D7%95%D7%A8%D7%94-%D7%A2%D7%9C-%D7%94%D7%90%D7%91%D7%A0%D7%99%D7%9D>

ה. היכן עמד שבט לוי?

כתוב בספר דברים²³:

"אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברכם את הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן. ואלה יעמדו על הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי. וענו הלויים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם".

לעומת זאת, בספר יהושע²⁴ כתוב:

"וכל ישראל וזקניו ושטרים ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ה' כגר כאזרח חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשנה".

ובמסכת סוטה²⁵:

"ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל, והכהנים והלויים והארון עומדים למטה באמצע, הכהנים מקיפין את הארון והלויים את הכהנים וכל ישראל מכאן ומכאן".

אם כן, היכן עמדו הלויים? על הר גריזים או באמצע?

ממשיכה הגמרא²⁶:

"תניא, רבי אליעזר בן יעקב אומר: אי אפשר לומר לוי למטה, שכבר נאמר למעלה, ואי אפשר לומר למעלה, שכבר נאמר למטה, הא כיצד? זקני כהונה ולויה למטה, והשאר למעלה. רבי יאשיה אומר: כל הראוי לשרת - למטה, והשאר למעלה. רבי אומר: אלו ואלו למטה הן עומדים. הפכו פניהם כלפי הר גריזים - ופתחו בברכה, כלפי הר עיבל - ופתחו בקללה".

אם כן, ישנן שלוש שיטות:

רבי אליעזר בן יעקב סבר שזקני כהונה ולויה עמדו למטה, והשאר על הר גריזים,

רבי יאשיה סבר שהראויים לשאת את הארון עמדו למטה והשאר על הר גריזים,

רבי סבר שגם הלויים וגם ישראל עמדו למטה, כפשט הלשון ביהושע.

²³ כז, יב-יד.

²⁴ ח, לג.

²⁵ לב ע"א.

²⁶ שם לז ע"א.

רד"ק²⁷ הביא את שתי השיטות הראשונות :

"איך אנו אומרים כי הלויים היו למטה, והלא לוי למעלה! שהרי היה הוא אחד מן הששה שבטים שהיו בהר גריזים?

ופירושו כי זקני כהונה ולויה למטה והשאר למעלה, ומהם אמרו כל הראוי לשירות למטה והשאר למעלה."

ואמנם, מהרש"א²⁸ ביאר שרבי אינו מתייחס לקושייה האם הלויים היו למעלה או למטה, אלא כוונתו שכל המעמד התקיים בסמוך להר גריזים והר עיבל ולא בפסגתם לדבריו, ששה שבטים עמדו מכל צד סמוך להר.

לדעת רבי גם מובן יותר כיצד שמעו אחד את השני, שהרי קשה לשמוע מהעמק שלמרגלות ההר עד לפסגתו.

סיכום השיטות שהבאנו :

א. ע"פ המשנה בסוטה, ששה שבטים על הר גריזים, וששה שבטים על הר עיבל, כהנים ולויים באמצע.

ב. ששה שבטים על הר גריזים ביניהם גם צעירי שבט לוי, וששה שבטים על הר עיבל. הכהנים וזקני שבט לוי באמצע (שיטת רבי אליעזר בן יעקב בגמרא).

ג. ששה שבטים על הר גריזים ביניהם גם בני לוי שלא ראויים לשרת, וששה שבטים על הר עיבל. כהנים ולויים הראויים לשרת עמדו באמצע (רבי יאשיה בגמרא).

ד. כולם עמדו למטה, סמוך להר גריזים ולהר עיבל (שיטת רבי).

סיכום

אברהם אבינו הגיע תחילה לשכם עם כניסתו לארץ. הרמב"ן מפרש שהגעת אברהם לשכם מלמדת ומכוונת כלפי העתיד :

מעמד הר גריזים והר עיבל יתקיימו במקום זה.

בשכם אירעו מספר אירועים הקשורים באחדות או בפירוד בעמ"י.

הבאנו שלוש שיטות כיצד התקיים המעמד בשכם : רבי אליעזר, רבי יהודה ורבי ישמעאל.

²⁷ יהושע ח, לג.

²⁸ ד"ה 'רבי אומר אלו ואלו למטה'.

עמדנו על ההבדלים בין מעמד הר סיני למעמד הר גריזים והר עיבל.
ראינו את הקשר בין ארון הברית, בתוכו נמצאת התורה, לבין המזבח.
הסברנו מדוע דווקא שתיים עשרה אבנים וראינו את מחלוקת רבי יהודה ורבי שמעון כיצד
כתבו את התורה על האבנים ומה בדיוק נכתב עליהן.
הבאנו ארבע שיטות כיצד עמדו השבטים (ובפרט שבט לוי לחלקיו השונים).